RAQAMLI IQTISODIYOT VA TA’LIM TEXNOLOGIYALARINI DARS JARAYONLARIDA QO’LLASH MEXANIZMLARI

[1]Sh.E.Nematova, [2]X.M.Shermatova
[1,2]Farg’ona davlat universiteti o’qituvchilari.

https://doi.org/10.5281/zenodo.10160300

Annotatsiya*. Insoniyatning XXI asrga qadami uning barcha faoliyatlaridagi globallashuv bosqichiga to’g’ri keldi. Globallashuv jarayoni, insonlarni hozirgi zamon texnikasi rivojlangan hamda yangi texnologiyalar tufayli axborotning yagona muhitida faoliyat ko’rsatishi lozimligini uqtirmoqda. Ayni globallashuv davrida har bir ta’lim muassasasi, birinchi navbatda, o’qituvchi kadrlar tayyorlovchi oliy ta’lim muassasalarining yangi ta’lim dasturlarini ishlab chiqishi va sifatli pedagogik kadrlarni tayyorlashda to’g’ri yo’llarni tanlashlari juda muhimdir.*

Ushbu maqolada jamiyatda raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish jarayonida ta’lim texnologiyalarining ahmiyati tadbiq etilgan.

Kalit so’zlar: *texnologiya, innovatsiya, modernizatsiya, raqamli iqtisodiyot, ishlab chiqarish,kichik biznes.*

Аннотация. *Шаг человечества в XXI веке совпал со стадией глобализации во всей его деятельности. Процесс глобализации учит людей тому, что современная техника должна функционировать в единой информационной среде благодаря развитым и новым технологиям. В эту эпоху глобализации очень важно, чтобы каждое образовательное учреждение, прежде всего высшие учебные заведения, готовящие педагогические кадры,разрабатывало новые образовательные программы и выбирало правильные пути подготовкикачественных педагогических кадров.*

В данной статье представлено применение образовательных технологий в процессе развития цифровой экономики в обществе.

Ключевые слова: *технологии, инновации, модернизация, Цифровая экономика, производство, малый бизнес.*

Abstract. *The step of mankind into the 21st century coincided with the stage of globalisation inall its activities. The process of globalisation is making people feel the need to operate in a single environment of information, thanks to modern techniques and new technologies. In the current era of globalization, it is very important that every educational institution, first of all, the higher educationalinstitutions that train teaching staff, develop new educational programs and choose the right ways inthe training of quality pedagogical personnel.*

In this article, the importance of educational technology in the development of the digital economy in society is introduced.

Keywords: *technology, innovation, modernization, digital economy, production, small business.*

Kirish. Ilm-fan, texnika, ishlab chiqarish va texnologiyaning jadal rivojlanishi jamiyat hayotining barcha sohalarida taraqqiyotining yangi istiqbollarini ochib berdi. Insoniyatning davlat vajamiyat qurilishiga doir asriy tajribalari ijtimoiy munosabatlarni yangicha yondashuvlar sosida tartibga solish borasidagi ilg’or yondashuvlarning qaror toptirilishiga olib keldi. Mazkur yondashuvlarning mohiyati so’nggi yillarda umumiy tarzda “modernizatsiyalash” tushunchasi yordamida ifodalanib kelinmoqda. Odatda modernizatsiya jarayonida mashinalar, dastgohlar, ishlab chiqarish qurollari hamda texnologik jarayonlar yangilanadi. Biroq, ilm-fan, texnika, ishlab chiqarish

va texnologiyalarning rivoji tufayli jamiyat ham rivojlanishning muayyan bosqichidan yanada takomillashgan bosqichga o’tadi. Ijtimoiy modernizatsiya jamiyatning ijtimoiy tizimdan ochiq fuqarolik jamiyatiga aylanishini anglatadi. Ushbu turdagi modernizatsiya negizida jamiyatning ijtimoiy qatlamlarida umumiy yoki xususiy xarakterdagi yangilanishlar sodir bo’ladi. Jumladan, ta’lim sohadagi yangilanishlar ham shular jumlasidandir.

O’zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyev ta’kidlaganidek: “Mustaqillikning dastlabki yillaridan boshlab yurtimizda yoshlar haqidae’tibor va g’amho’rlik ko’rsatishga davlat siyosatining eng asosiy va ustuvor yo’nalishlaridan biri sifatida qarab kelinmoqda. Chunki yoshlar - bizning kelajagimiz. Bu sohadagi davlat siyosatini yanada chuqurlashtirish uchun yaqinda O’zbekiston Respublikasining «Yoshlarga oid davlat siyosatito’g’risida»gi qonuni yangi tahrirda qabul qilindi. Bularning barchasi bugungi kunda o’z samarasinibermoqda. Yoshlarimiz biznes, ilm-fan, madaniyat, san’at, adabiyot va sport sohalarida olamshumulmuvaffaqiyatlarga erishmoqda. Bu mamlakatimiz istiqboliga, buyuk ajdodlarimiz boshlagan ezgu ishlarni kelajak avlodlar munosib davom ettirishiga katta ishonch bag’ishlaydi”

“Globallashuv sharoitida ta’lim shaxsni har tomonlama voyaga yetkazish, unda komillik va malakali mutaxassisga xos sifatlarni shakllantirishda muhim o’rin tutadi. Bugungi tezkor davr ta’lim oluvchilar, shu jumladan o’quvchilarni ham qisqa muddatda va asosli ma’lumotlar bilan qurollantirish, ular tomonidan turli fan asoslarini puxta o’zlashtirilishi uchun zarur shart-sharoitlarni yaratishni taqozo etmoqda”. Ilmsiz, ma’rifatsiz jamiyat va mamlakat taraqqiyotini tasavvur qilish mushkul. Davlatimiz rahbari tomonidan ilm-ma’rifatga alohida urg’u berilishi va bu orqali raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish masalasi kun tartibiga iqtisodiy-ijtimoiy, siyosiy jihatdan kuchli, bozor iqtisodiyoti qonunlari to’liq amal qiladigan demokratik davlat qurishga qaratilgan muhim qadam ifodasidir. Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlis Senati va Qonunchilik palatasiga qilgan Murojaatnomasida “2020 yil – Ilm-ma’rifat va raqamli iqtisodiyot yili” deb e’lon qilindi. Shundan keyin fuqarolarda “raqamli iqtisodiyot” atamasi haqida ko’plab savollar tug’ila boshlandi.

Bugun jadallik bilan kechayotgan raqamlashuv jarayoni “yangi iqtisodiyot”ni vujudga keltirdi.Kam o‘rganilgan va kun sayin chuqur tomir otib borayotgan bu bozor segmenti ishlab chiqaruvchilarga biznesda samarali marketing kompaniyalari uyushtirish, minimal xarajat qilib, maksimal foyda olish, tovar va xizmatlarni muvaffaqiyatli sotishning optimal usullarini taqdim etadi. Iste’molchi, xaridor va mijozlarga sifatli xizmat, qulaylik yaratiladi. Bu vaqtingiz tig‘iz paytida Internet orqali tushlikka buyurtma berish, mobil ilova orqali taksi chaqirish, uzoqdagi yaqiningizga pul jo‘natishdan ko‘ra kengroq imkoniyatlar bo‘lib, transchegaraviy biznes hamkorlik, elektron tijoriy maydon, masofaviy ofis kabilarni ham qamrab oladi.

“Raqamli iqtisodiyotning shakllanishiga tarixiy nuqtai nazardan o’rganib xulosa qiladigan bo’lsak, uni tashkil etuvchi elementlar X-XI asrlardan boshlab yaratilgan hamda oxirgi XX-XXI asrlarda jadal sur’atlarda rivojlantirildi, uning yangi qirralari, texnika, texnologiyalari ixtiro qilindi. Ushbu ibora, ya’ni “Raqamli iqtisodiyot” atamasi ilk bor 1995 yilda aytilib, bugungi kunda butun jahon mamlakatlarida e’tirof etilishi bilan, 1995 yildan oldin raqamli iqtisodiyot yo’q edi, degan tushuncha noto’g’ri bo’ladi”. Bugungi kunda raqamli iqtisodiyot rivojlangan davlatlar qatori, bir qator mamlakatlarning xususan, O’zbekiston amaliyotida ham joriy etilmoqda. Raqamli iqtisodiyot, raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi, axborot sohasida inqilob va iqtisodiyotning globallashuv jarayonlarini tezlashtirish bilan ajralib turdi. Ulardan foydalanish barcha sohalar samaradorligini oshishiga, ijtimoiy-iqtisodiy aloqalar tobora kengayib, rivoj topishiga olib keladi.

Tahlil va natijalar. Raqamli iqtisodiyot raqamli texnologiyalarga asoslangan, elektron biznes,elektron tijorat bilan bog‘langan, raqamli tovar va xizmatlar ishlab chiqarayotgan va taqdim etayotganiqtisodiy faoliyatdir. Bunda iqtisodiy xizmat va tovarlar uchun hisob-kitoblar elektron pul orqali amalga oshiriladi. *Raqamli iqtisodiyot* – bu internet iqtisodiyoti, elektron biznes va elektron tijorat yordamida ishlab chiqilgan va sotilayotgan raqamli texnologiyalarga asoslangan iqtisodiy faoliyatdir.Bu yerda tovarlar va xizmatlar elektron formada sotiladi. Raqamli iqtisodiyotda xizmatlar va tovarlaruchun to’lovlar ko’pincha elektron pullarda raqamli banklar orqali amalga oshiriladi. *Raqamli iqtisodiyot* - bu ishlab chiqarish kompleksi, inson uchun hayotiy qulayliklarni ta’minlaydigan tovar va xizmatlarni ishlab chiqarish tizimi bo’lib elektron tijorat shaklida rivojlanadi.

Keyingi yillarda jahon iqtisodiy adabiyotida keng tarqalgan yangi “Bilimlarga asoslangan raqamli iqtisodiyot” yoki “Intellektual iqtisodiyot” tushunchasi ilmiy bilimlar majmuasi va ular(bilimlar, g’oyalar, kashfiyotlar, texnologiyalar, chizmalar, usullar va boshqalar) yozilgan moddiy ma’lumot tashuvchilar(disketlar, fleshkalar, internet resurslari va boshqalar) moddiy va nomoddiy ishlab chiqarishning rivojlanishi va iqtisodiy o’sishning asosiy omili bo’lib qolishini anglatadi. Xuddi shu tufayli ilmiy-amaliy, ishbilarmon va professional davralarda raqamli iqtisodiyot rivojlanishi nuqtai nazaridan bilimlar, ma’lumotlar, yangiliklar va ilmiy-texnologik innovatsiyalar har tomonlama chuqur o’rganila boshlandi. Yangi ixtirolar, g’oyalar, ilmiy-texnik ma’lumotlar va innovatsiyalar esa O’zbekiston iqtisodiyoti asosiy sektorlarining raqamli iqtisodiyot nuqtai-nazardanqayta tuzilishi va rivojlanishini aniqlab bera boshladi.

Hozirgi vaqtda milliy iqtisodiyotimizda biron-bir transmilliy kompaniya barpo etilmagan va dunyoga mashhur brendimiz yo’q. Shuning uchun ham, keyingi yillarda xalq farovonligi va mamlakatning dunyo bozoridagi o’rnini aniqlab beradigan ilg’or texnologiyalar, innovatsiyalar, ta’lim tizimi va boshqa an’anaviy tarmoqlarda raqamli innovatsion yumushlarni amalga oshiradigan yuqori malakali kadrlarning etishmaslik holati kuzatilyapti. Ammo shunga qaramasdan, iqtisodiyot faniga va bilimlarga asoslangan raqamli iqtisodiyotning jarayonlari va qoidalari haqida tushuncha beradigan “raqamli informatsion iqtisodiyot”, yangi “bilimlarga asoslangan raqamli iqtisodiyot”, “raqamli innovatsion iqtisodiyot” va “raqamli intellektual iqtisodiyot” tushunchalariga ozmi-ko’pmita’rif berilib, ular bo’yicha bir qancha ilmiy ishlar bajarilgan.

Raqamli iqtisodiyotga xos bo’lgan texnologik o’zgarishlar ishlab chiqaruvchilar va xaridorlar uchun yangi bozor qoidalari va talablarini yaratish mumkin. Bunday muhitda kompaniyalar yangi raqobat strategiyalarini qidirishi va raqobat samaradorligini oshirishlari kerak. O’tish davrida omon qolish va ayni paytda yangi sharoitda rivojlanish uchun kompaniyalar raqamli axborot texnologiyalarsohasida o’z ko’nikmalarini oshirishi kerak.

Yagona axborot-ta’lim muhitini yaratish va uni rivojlantirishda tizimli yondashuv zarur hisoblanadi. Chunki yagona ta’lim muhitini yaratishda tahliliy tayyorgarlikning yaxshi darajada bo’lishi, mazmunning maqsadga muvofiqligi, axborotlarning tizimlashtirilishini ta’minlashmuhim sanaladi. Ta’limni axborotlashtirishning mazmuni quyidagi yo’nalishlar bilan asoslanadi:

AKTni joriy etish orqali talabalarga ta’lim olish imkoniyatlarini kengaytirish.Talabaning mustaqil ta’lim olish rolini oshirish, yangi axborot texnologiyalarinio’zlashtirishi va qo’shimcha ta’lim resurslaridan foydalanishni tashkil etish orqali ta’lim sifatini oshirish imkoniyatlariga yo’naltirilgan bo’ladi. O’quv jarayonida mustaqil ta’lim ulushining ortishi yangi ta’lim resurslaridan foydalanishni taqozo etadi.

Yangi bilimlarga asoslangan raqamli iqtisodiyotni tushunish, uning tub mohiyatini o’rganishdan, ya’ni oxirgi mahsulotda (yoki ko’rsatiladigan xizmatda) aks etgan bilim yoki innovatsiyalarning mohiyatini tushunishdan boshlanadi. Zamonaviy nazariya asosida tushunilsa, innovatsiya bozorda amalga oshiriladigan, amaliyotda qo’llaniladigan yangi yoki mukammallashtirilgan texnologik jarayon natijasida amalga oshadigan innovatsion faolityaning yangi yoki mukammallashtirilgan mahsuloti sifatidagi pirovard natijasi hisoblanadi.

Raqamli iqtisodiyotni shakllantirish va amalga oshirishning muhim jihati, birinchi navbatda, quyidagi muammolarni hal etishga yo’naltirilgan bo’lib, bu davlat mintaqaviy siyosatini amalga oshirish hisoblanadi. *Hududlarda investitsion jozibadorligini oshirish va ulardagi innovatsion faoliyatni rag’batlantirish, ishlab chiqarish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish, mintaqalarning ijtimoiyiqtisodiy rivojlanish sohasidagi hududiy nomutanosiblikni minimallashtirish, mintaqalararo munosabatlarni mustahkamlash hamda inson salohiyatidan oqilona foydalanish lozim.*

Yuqoridagilardan kelib chiqib, mintaqaviy rivojlanish sohasida to’rtta strategik vazifani belgilashni taklif qilamiz:

Birinchidan, hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy tizimi sifatida hududlarning raqobatdoshligini oshirish va ular eksport qilayotgan tovarlar reytingini oshirish;

Ikkinchidan, inson kapitali rolini oshirish;

Uchinchidan, mintaqalararo hamkorlikni ta’minlash hamda mintaqalarni rivojlantirish uchun institutsional sharoitlarni yaratish.

To’rtinchidan, jarayonlarni samarali boshqarish va o’z vaqtida to’g’ri qaror qabul qilish uchunonlayn rejimda xo’jalik yurituvchi sub’ekt darajasida moliyaviy va iqtisodiy xavfsizlikni monitoringqilish va dasturiy ta’minotni taqdim etish uchun bevosita muloqot qilish hamda aloqa tizimini yaratishkerak bo’ladi.

Mintaqaviy darajadagi “oqilona” iqtisodiy tizimni shakllantirish barqaror iqtisodiy o’sish nuqtalarini aniqlash, mintaqaning rivojlanish sohalari va yo’nalishlarini nafaqat zamonaviy sharoitlarda raqamli shakllantirishni emas, balki birinchi navbatda, inson resurslarini rivojlantirishning ustuvor yo’nalishlarini belgilash yo’li bilan davlat-xususiy sektor hamkorligi asosida iqtisodiy va innovatsion rivojlanish sarmoyasi shakllantiriladi. Asosiy omillarni dasturiy ta’minotni faollashtirishga qaratilgan ommaviy axborotlashtirishni rivojlantirish, apparatni yangilash,tarmoq texnologiyalarini rivojlantirish, tranzaktsion sektorning o’sishi hisoblanadi.

Xulosa: Shu bilan birga, raqobatbardosh iqtisodiyotni rivojlantirishning g’oyalarini tarqatish, axborot bozori sifatida tavsiflangan ijtimoiy - iqtisodiy va huquqiy munosabatlarning rivojlanishi sohasida iste’molchilar, ishlab chiqaruvchilar, vositachilar o’rtasidagi savdosi axborot mahsulotlari bozorini shakllantiradi. Ushbu yondashuv bir qator mamlakatlarda axborot industriyasining ustunligini kuchaytiradi, ishlab chiqarish va xizmatlar sohasi borgan sari yangi bilimga asoslangan va innovatsion g’oya asosida rivojlanadi.

REFERENCES

1. Muslimov N.A., Usmonboeva M.H., Sayfurov D.M., To’raev A.B.Innovatsion ta’lim texnologiyalari.Toshkent, 2015 yil, 5-bet.
2. Ergashovna, A. O., & Egamberdievna, N. S. (2022). The role of human capital in economic development. Евразийский журнал права, финансов и прикладных наук, 2(2), 100-106.

3. Nematova, S. (2022). Structural changes in the innovation-investment entrepreneurship of the economy of the region. International journal of social science & interdisciplinary research ISSN: 2277-3630 Impact factor: 7.429, 11(10), 184-187.
4. Yuldasheva, G., & Shermatova, H. (2022). Ta’limda innovatsion texnologiyalarning qo ‘llanilish istiqbollari. Science and innovation, 1(B8), 5-9.
5. 5. Нематова, Ш. Э. (2023). Важные аспекты формирования инвестиционной среды в Узбекистане. Scientific Impulse, 1(9), 499-505.
6. Нематова, Ш. Э. (2023). Деятельность субъектов малого предпринимательства в экономике Узбекистана и вопросы их развития. Journal of new century innovations, 26(4), 172-178.
7. Shermatova, H. M. (2023, January). Raqamli texnologiyalar va sun’iy intellekt tizimlarini ijtimoiy-iqtisodiy sohalarda qo ‘llanilishi. In International scientific and practical conference "The time of scientific progress" (Vol. 2, No. 5, pp. 107-113).
8. Shermatova, X.M., Maxammadjonov, J. (2023). Fan va ta’lim rivojlanishining zamonaviy tendensiyalari. Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 3(4), 788-792.
9. Yuldasheva, G. I. (2021). The use of adaptive technologies in the educational process. Экономика и социум, (4-1 (83)), 466-468.
10. Shermatova, Z. I. L. O. L. A., & Shermatova, H. I. L. O. L. A. (2022). The role of electronic educational manuals in the field of ICT. Интернаука, 4(1), 46-47.
11. Sidikjonovna, I.D., & O’rinboyevich, T.F. (2022). Axborot texnologiyalarini o’qitish tizimiga integratsiyalash. Miasto Przyszłości, 29, 283-285.
12. Tojiyev, T., & Aldashev, I. (2022). The importance of primary school teachers to use act in their activities.
13. Тешабаева, О. Н., & Шерматова, Х. М. (2022). Современные информационные услуги в обеспечение конкурентоспособности коммерческих банков. Scientific progress, 3(1), 44-51.
14. Yuldasheva, G., & Shermatova, H. (2023). Ta’lim mazmunini modernizatsiyalashda zamonaviy texnologiyalarning tutgan o‘rni. Pedagogik islohotlar va ularning yechimlari, 3(2), 36-38.
15. Aldashev, I. (2020). Modern information technologies in education is a new opportunity. Economy and society, (6 (73)).
16. Ibragimov Sh.M. (2020). Improving the effectiveness of teaching information technology in universities using the method of individualization. Elektronnoye nauchno-prakticheskoye periodicheskoye mejdunarodnoye izdaniye «Ekonomika i sosium», (11-78).
17. Dovlatboyevich, D. M., & Komiljonovna, M. M. (2022). Oliy Ta’lim Muassasalrida Bulutli Texnologiyalardan Foydalanish Metodikasi. Miasto Przyszłości, 29, 305-308.